

ВІДГУК

офіційного опонента про дисертацію

Мелешко Лілії Володимирівни

з теми „**Формування мовленнєвої компетентності учнів 5–6 класів в ігровій діяльності на уроках української мови**”,

подану на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова)

Актуальність обраної теми та її зв'язок з напрямками наукових досліджень

Сучасні освітні орієнтири спрямовані на формування особистості, для якої мовлення є не лише засобом виявлення думок і почуттів, а й основним способом ефективної взаємодії з іншими представниками суспільства. Тому особливої ваги набуває проблема вибору методично доцільних технологій, форм, методів і засобів навчання, зорієнтованих на формування в учнів предметної і ключових компетентностей, необхідних для успішної самореалізації в житті, навчанні та праці. У цьому контексті автор дослідження справедливо наголошує на потребі створення ефективних лінгвометодичних систем, які уможливають не лише продуктивне опанування учнями мовної системи, а й формування мовленнєвої компетентності, на доцільності створення умов для ігрової діяльності на уроці української мови, що дають змогу не тільки мотивовано формувати мовленнєву компетентність, а й виявити рівень володіння нею, бо компетентність має ситуативний характер, виявляється в певній ситуації.

Актуальність рецензованої дисертації підтверджена її зв'язком з такими важливими напрямками наукових досліджень: визначення особливостей навчання української мови в закладах загальної середньої освіти; розроблення теоретико-методичного забезпечення процесу формування мовленнєвої компетентності учнів; з'ясування сутності й особливостей реалізації навчально-ігрової діяльності на уроках української мови.

Вагомість дослідження підкреслюється ще й тим, що дисертація виконана відповідно до наукової теми кафедри світової літератури та методик викладання філологічних дисциплін ННІ філології та журналістики Житомирського державного університету імені Івана Франка „Креативне викладання рідної мови та літератури в середній школі та вузі” (номер реєстрації в УкрІНЕІ 0112002272), а також теми науково-дослідної роботи Київського університету імені Бориса Грінченка „Філософські, освітологічні та методичні засади компетентнісної особистісно-професійної багатопрофільної університетської освіти” (державний реєстраційний номер 0110U006274). Усе вищесказане зумовлює актуальність теми наукового дослідження Мелешко Лілії Володимирівни.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Дисертація має чітку вмотивовану структуру: вступ, три розділи, висновки до розділів, загальні висновки, список використаних джерел. Робота доповнена змістовними додатками, що різнобічно відбивають перебіг усіх етапів проведеного педагогічного експерименту.

На підставі глибокого вивчення досліджуваної проблеми дослідниця правильно визначила об'єкт і предмет дисертації. Поставивши собі за мету розробити й науково обґрунтувати методику формування мовленнєвої компетентності учнів 5–6 класів засобом навчально-ігрової діяльності на уроках української мови, Лілія Володимирівна чітко визначила вихідні положення дослідження, його завдання та методи.

У першому розділі дисертації – „Теоретичні основи формування мовленнєвої компетентності учнів 5–6 класів” – дослідниця вивчила, узагальнила й систематизувала наукову літературу з означеної проблеми. Це дало їй змогу проаналізувати стан розробленості досліджуваної проблеми в лінгвістичній, психолінгвістичній, педагогічній, навчально-методичній літературі та практиці навчання української мови учнів 5–6 класів; уточнити поняттєво-категорійний апарат дослідження.

Теоретичне узагальнення наукових досліджень з психології й психолінгвістики уможливило такі слушні твердження, по-перше, у процесі мовленнєвого розвитку учнів на уроках української мови важливо формувати персональний пізнавальний стиль, розвиваючи наявні індивідуальні пізнавальні стилі кодування інформації, перероблення її, постановки й розв'язання проблем, ставлення до світу, по-друге, свідоме ставлення учня до розвитку власної мовленнєвої діяльності – це ставлення до самого себе, до становлення різнобічно розвиненої особистості, яка адекватно реагує на стимули зовнішнього світу. На окреме схвалення заслуговує дослідження особливостей кліпового мислення, активне формування якого в підлітків спричинене надмірним захопленням комп'ютерними іграми, використанням мобільних гаджетів, візуалізацією динамічних об'єктів інформації тощо.

Поділяємо думку автора, що у формуванні мовленнєвої компетентності учнів доцільно відбирати зміст, форми, методи і засоби навчання на засадах особистісно орієнтованого, компетентнісного, діяльнісного підходів. Вважаємо слушним твердження, що під час формування мовленнєвої компетентності учнів варто брати до уваги умови безконфліктного ефективного педагогічного спілкування. Справедливою є і пропозиція враховувати в організації формування мовленнєвої компетентності ранніх підлітків закономірність розвитку видів мовленнєвої діяльності учнів і побудови педагогічної роботи на засадах суб'єкт-суб'єктної взаємодії учасників навчально-виховного процесу.

Різноаспектний аналіз підходів до тлумачення базових і суміжних психолого-педагогічних понять сприяв їхньому ґрунтовному розкриттю, уможливив розгляд мовленнєвої компетентності як необхідного складника комунікативної компетентності, дав змогу уточнити визначення поняття „мовленнєва компетентність учнів 5–6 класів” і виокремити її компоненти, зацентувати увагу в будові мовленнєвої компетентності на трьох основних компонентах: пізнавальному, особистісному, поведінковому.

Студіювання наукових досліджень українських лінгводидактів дозволило авторові зрозуміти, що лінгводидактичне підґрунтя формування мовленнєвої компетентності учнів 5–6 класів на уроках української мови становлять методи, виражені в індивідуальній, парній, груповій, колективній формах навчання, а

глибокий аналіз методів навчання – виділити дві групи специфічних методів формування мовленнєвої компетентності учнів на уроках української мови.

У другому розділі – „Теоретичні і методичні засади навчально-ігрової діяльності учнів 5–6 класів” – визначено ігрову діяльність як психолого-педагогічну проблему, розглянуто лінгвофілософські й лінгвістичні концепції мовної гри, схарактеризовано мовну гру з погляду лінгводидактики, проаналізовано проблему навчально-ігрової діяльності учнів 5–6 класів у науково-методичній і навчальній літературі.

Виправданою є увага Лілії Володимирівни до особливостей різних моделей навчальної гри, характерних для системи активного навчання. Цілком умотивованою нам видається запропонована класифікація навчальних ігор, що розроблена на основі вивчення різних класифікаційних підходів до навчальних ігор з мови та врахування специфіки комп’ютерних ігор. Дослідниця виокремлює їх за такими критеріями: навчальною метою; компетентісно-цільовим спрямуванням і особливостями предметного змісту; тематичним аспектом мови; видом навчальної діяльності; наявністю чи відсутністю ігрової комп’ютерної програми тощо.

Студіювання й узагальнення сформульованих у лінгвістиці й лінгводидактиці тлумачень поняття „мовна гра”, вивчення його сутнісних характеристик дали змогу здобувачці встановити, що в контексті дидактичного дискурсу мовна гра як ігрове використання мовних одиниць виявляється, по-перше, у креативній мовленнєвій поведінці вчителя, учня (як мовностильовий прийом чи словесний спосіб навчання); по-друге, у використанні образних текстів як дидактичних засобів, які потребують асоціативного мислення, лінгвокультурологічного знання для їх сприймання. Аналіз науково-педагогічної літератури, власний досвід роботи дозволили Л.В. Мелешко узагальнити крізь призму мовної освіти специфічні прояви мовної гри як ігрового використання мовних одиниць у межах дидактичного тексту, дискурсу.

Вартісними для методичної думки є висновки, зроблені автором у результаті аналізу чинних підручників з української мови для 5–6 класів. Зокрема, запропоновано для вдосконалення чинних підручників урахувати такі аспекти: збільшити кількість різнотипних ігрових завдань; оновити ігрові завдання шляхом використання ігор-пазлів, ігрових квестів; приділити у змісті ігрових завдань більше уваги текстам різних типів, стилів, жанрів; посилити метафоризацію у викладенні навчального матеріалу в підручниках для молодших підлітків, використовуючи літературних персонажів.

Третій розділ роботи – „Експериментально-дослідна робота з формування мовленнєвої компетентності учнів 5–6 класів у навчально-ігровій діяльності на уроках української мови” – розкриває стан формування мовленнєвої компетентності учнів 5–6 класів у практиці сучасної школи, відбиває процес організації та проведення експериментально-дослідного навчання за запропонованою методичною системою.

Констатувальний етап педагогічного експерименту допоміг здобувачці визначити рівні підготовки вчителів до впровадження навчально-ігрової діяльності в практику навчання української мови й отримати відомості про стан сформованості стартових мовленнєвих умінь учнів 5–6 класів. Зокрема, опитування вчителів дозволило з’ясувати, що вони здебільшого надають перевагу мовним вправам на

відтворення засвоєних знань і способів дій, а робота з розвитку мовлення в їхній діяльності посідає другорядне місце; ігрові завдання використовуються зрідка. Узагальнені результати виконання констатувальних зрізів показали, що більшість учнів 5–6 класів виявили за всіма критеріями середній рівень мовленнєвої компетентності, що й ураховано дисертанткою під час розроблення експериментальної методики. Визначені критерії (*мотиваційно-ціннісний, лінгвокогнітивний, текстово-комунікативний, мовно-нормативний*) ураховують специфіку роботи з формування мовленнєвої компетентності учнів 5-6 класів засобами навчально-ігрової діяльності на уроках української мови.

Вичерпно й повно в п. 3.2. і 3.3. розкрито особливості методики формування мовленнєвої компетентності учнів засобом навчально-ігрової діяльності в 5-6 класах та організації і проведення експериментально-дослідного навчання. Здобувачка визначила основні завдання дослідного навчання, виокремила й схарактеризувала сучасні підходи до навчання української мови в основній школі, виділила загальнодидактичні й специфічні принципи, ураховання яких, крім іншого, стимулює мовленнєву креативність учнів в ігровій діяльності під час розв'язання навчальних проблем, докладно описала цільовий комплекс, що є системоутворювальним чинником в експериментальній методиці, розкрила особливості реалізації розробленого інтерактивного навчально-ігрового комплексу, який становить об'єднану сукупність навчально-ігрових завдань з української мови, укладених за принципом інтерактивності з використанням комп'ютерного забезпечення та ін.

Обізнаність з усіма аспектами досліджуваної проблеми засвідчує розроблена модель формування мовленнєвої компетентності учнів 5–6 класів на уроках української мови з використанням ігрової діяльності, що містить основні компоненти (концептуально-цільовий, змістовий, технологічний, оцінювально-результативний), мету, етапи формування мовленнєвої компетентності, підходи, принципи, форми, методи й засоби навчання, критерії оцінювання, рівні навчальних досягнень і результат розробленої експериментальної методики.

Ефективність розробленої методики підтверджена результатами аналізу виконаних учнями завдань, проведених в експериментальних і контрольних класах. Дослідно-експериментальна робота підтвердила позитивну динаміку змін у рівнях сформованості мовленнєвої компетентності учнів експериментальних класів порівняно з учнями контрольних класів за кожним з критеріїв.

На всіх етапах дослідження, описаних у трьох розділах дисертації, зроблено узагальнення й висновки. Загальні висновки скорельовані зі змістом сформульованих у вступі завдань і матеріалами кожного з розділів, їх можна вважати переконливими й ґрунтовними, що забезпечується вмілим використанням положень прикладних наукових досліджень, сучасних засобів і методик проведення аналізу результатів дослідного навчання.

Оцінювання новизни й достовірності досліджень

Характеризуючи наукову новизну виконаного дослідження, варто відзначити, що здобувачка вперше обґрунтувала теоретичні засади формування мовленнєвої компетентності як предметної і складника комунікативної в навчально-ігровій діяльності учнів 5–6 класів; уточнила й конкретизувала зміст понять „мовленнєва

компетентність учнів 5–6 класів”, „формування мовленнєвої компетентності учнів у навчально-ігровій діяльності з української мови”; розкрила лінгводидактичні умови ефективності навчально-ігрової діяльності, спрямованої на формування мовленнєвої компетентності учнів 5–6 класів; визначила критерії з відповідними показниками й рівні сформованості в учнів мовленнєвої компетентності засобом навчально-ігрової діяльності; розробила методiku формування мовленнєвої компетентності учнів 5–6 класів на уроках української мови з використанням навчально-ігрової діяльності. Подальшого розвитку набула проблема формування українськомовної особистості учнів основної школи засобом навчально-ігрової діяльності на засадах компетентнісного підходу.

Основні положення дисертації апробовані на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях і достатньо висвітлені в наукових публікаціях автора. Зміст автореферату відповідає змістові дисертаційної роботи.

Практичне значення отриманих результатів

Результати дослідження Л.В. Мелешко є важливим і вагомим внеском у розвиток теорії і методики навчання української мови: запропонована методика формування мовленнєвої компетентності учнів 5–6 класів забезпечена комплексом навчально-ігрових завдань, спеціально дібраних текстів, побудованих на основі мовної гри, і комунікативних ситуацій, що дає змогу підвищити мотивацію до навчання української мови, покращити якість роботи з розвитку мовлення учнів, забезпечити індивідуальний, диференційований підхід у навчанні, інтенсифікацію й результативність процесу формування мовленнєвої компетентності.

Викладені в тексті дисертації й додатках пропозиції і рекомендації можуть стати підґрунтям для реалізації важливих освітніх завдань.

Дискусійні положення й зауваження

Позитивно оцінюючи результати дослідження, звертаємо увагу на окремі аспекти, що потребують уточнення, пояснення чи корекції, а саме:

1. З-поміж компонентів мовленнєвої компетентності автор виділяє лінгвокогнітивний досвід та потребу в культурі мовлення й „рідномовних обов’язках”. На нашу думку, варто було б схарактеризувати їх більш докладно.

2. Нам видається, що в дослідженні конкретизації потребують такі питання: частотність застосування навчальних ігор на уроках української мови; кореляція між темою й типом уроку та видом ігрових завдань.

3. Ми вважаємо, що робота значно виграла б, якби автор здійснила й зіставний аналіз підручників з української мови для 5 і 6 класів, щоб простежити, як змінюються види ігрових завдань, їх кількість, складність тощо. До того ж, не варто було обмежуватися аналізом двох підручників для 6 класу, а проаналізувати чотири, як і для 5 класу.

4. У п. 3.2 здобувачка слушно зазначає, що завдяки мовленнєвим текстовим завданням формування мовленнєвої компетентності відбувається на основі роботи з текстом, однак нам видається, що доцільно було б увиразнити критерії добору текстів для таких завдань.

5. На нашу думку, у додатках бажано було навести приклади складених учнями есе, кросвордів, підготовлених творчих портфоліо тощо.

Зазначені зауваження до дисертаційної праці здебільшого дискусійного чи рекомендаційного плану, жодним чином не применшують її значення і не знижують загальної високої оцінки, проте можуть бути темою дискусії під час захисту результатів дослідження і стимулом наукової перспективи автора.

Загальний висновок

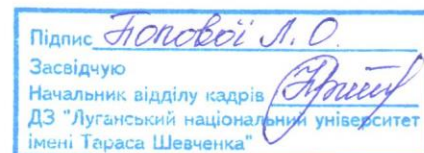
Дисертаційна праця Лілії Володимирівни Мелешко „Формування мовленнєвої компетентності учнів 5–6 класів в ігровій діяльності на уроках української мови” є самостійним, структурно завершеним, цілісним дослідженням актуальної проблеми.

За рівнем наукової новизни та практичним значенням дисертація відповідає вимогам п. 9, 11, 12, 13 „Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника”, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а розроблені в ній теоретичні положення й отримані результати можна кваліфікувати як вагомий внесок у розвиток теорії та методики навчання української мови. Мелешко Лілія Володимирівна заслуговує присудження їй наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова).

Офіційний опонент:

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри української мови
ДЗ „Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка” (м. Старобільськ)

Л.О. Попова

Трохимчук з Мелешко - петрицької
Л.О. Попової